

ASKERLERİN BUNALIMI

Doç.Dr. Sait YILMAZ

Bahsetmeye çalıştığımız sadece Türk Silahlı Kuvvetleri değil tüm dünya ordularında askerlerin yaşadığı genel koşullar ile ilgilidir. Dünyanın hemen her ordusunda profesyonel askerlik önemli bir bunalım döneminden geçiyor. Bugünün rütbeli askerleri belki geçmişe göre refah ve teknoloji toplumunda yaşamının genel rahatlığı içindeler ama gerek karşılaştıkları mesleki problemler gerekse askerlik mesleğinin yaşadığı sorunlar nedeniyle eskinin özellikle Soğuk Savaş döneminin istikrarlı ve itibarlı zamanlarını mumla arar haldeler. 1998 yılında NATO'daki görevime başladığımda bunalım çoktan örgütü sarmıştı. Çünkü NATO, 1990 yılında düşmanını kaybetmiş, varlık nedeni olan Sovyet saldırısı tehdidi ortadan kalkmıştı. NATO bir yandan kendine yeni görevler aramaya başlamış, diğer yandan komuta yapısında dönüşüm çalışmaları başlatılmıştı ama Sovyet Bloku'ndan kopan Avrupalı ülkelerin de NATO'ya üye olmaları nedeni ile küçülmek hiç de kolay değildi. NATO'da işler oldukça karışmıştı ve bu içinden çıkılmaz durum karşısında hemen herkes aynı ironi ile hayıflanıyordu; “-Namussuz Gorbaçov, komünist çıkmadı.” Bu işleri başımıza açan, Gorbaçov'un düşmanımız ve velinimetimiz Sovyetleri yıkması idi. Bundan Türkiye de dâhil tüm ülkelerin askerleri nasibini alacaktı. Ama sorun sadece orduların küçülmesi yani askerlerin pek çoğunun işini kaybetmesi ile de sınırlı değildi. Askerler bir yandan da teşkilatlarını, eskiyen silah ve teçhizatını yeni güvenlik ortamının gerektirdiği görevlere ve teknolojiye adapte etmek zorunda idiler. Öte yandan, Avrupa'yı saran post-modern dalga içinde askerlere bakışın da değişmesi askerlik kavramının da sorgulanmasını ve “post-modern ordu” kavramını da ortaya çıkardı. Bu makalede, son 25 yılda dünyada askerlerin yaşadığı genel bunalıma değineceğiz.

Silahlı Kuvvetlerin Küçülme ve Teknolojiye Ayak Uydurma Krizi

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte büyük bir savaş tehdidi ortadan kalkarken, Soğuk Savaş dönemi silahlı kuvvetlerinin de değişim ihtiyacı ortaya çıktı. Soğuk Savaş silah ve donanımları artık iyice eskidi ve yenilenmeleri veya elden çıkarılmaları için çabalar sürmektedir. Batılı orduların hemen hepsinin envanterinde Soğuk Savaş döneminden kalma önemli miktarda silah ve teçhizat tutulmaya devam etmektedir. Sıkıntı orduyu küçültürken, teknolojiye dayalı etkin bir orduyu muhafaza etmektir ama bu bir türlü mümkün olmamaktadır. Bir yandan Soğuk Savaş tipi konvansiyonel bir savaş olasılığına karşı bu tür teçhizat tutulmaya devam edilirken, diğer yandan yeni güvenlik ortamının gerektirdiği barışı koruma ve kriz yönetimi operasyonları gibi daha çok uluslararası koalisyonlar içinde yapılabilecek askeri görevler arasında bir denge kurulması gereklidir. Bunların hepsi 'modernizasyon' çalışmaları çerçevesinde ancak geçiş döneminin yani 10-15 yıl kadar daha geçerli olacak bir güvenlik ortamının ordusudur. Asıl ihtiyaç ise geleceğin ordusunu yani 30-40 yıl sonrasının ordusunu hazırlamaktır ki, buna da 'savunmanın dönüşümü' çalışmaları diyoruz. Dönüşüm, geçiş döneminin günü kurtarmaya yönelik ordusunu değil füze savunması, siber güvenlik, uzaya dayalı kabiliyetler ve robotlar gibi kabiliyetler ile geleceğin savaş ortamına hazırlanan orduyu hedeflemektedir. İçinde bulunduğumuz dönem eski askeri güç yapılarının çöktüğü, daha çok geçiş dönemi ordularını temsil eden yeni yapıların ise hayatta kalabilmek için yarıştığı bir safhadır.

Soğuk Savaş sonrasının yoğun askeri misyon ve görevlerine rağmen pek çok ülke silahlı kuvvetler kadrolarını % 30-35'e kadar küçülttüler, hükümetler barışın getirisinden ve Doğu-Batı çekişmesinin sona ermesinden yararlanmak için savunma bütçelerini sürekli kısma yolunu seçtiler. ABD ordusunun 2030 yılına kadar

tamamlamayı planladığı dönüşüm planının uygulanması oldukça yavaşlamış, öncelikler değişmiştir. 10 yıl içinde savunma harcamalarından 1 trilyon dolar tasarruf etmeyi hedefleyen ABD, modernizasyon çalışmaları bir yana cari operasyon ihtiyaçlarını bile karşılamada sıkıntı içindedir. İngiliz Kara Kuvvetleri'nin elinde sadece bir tugay kaldı. Şimdi deniz ve hava kuvvetlerinde indirim devam edilmekte, sonra sıra istihbarat, özel kuvvetler ve deniz nükleer caydırıcı gücüne gelecektir. Fransa savunması büyük bir kaos içindedir hatta son 40 yılın en büyük krizi içindedir. Savunma Bakanlığı, 2010-2016 arasında 54.000 personel indirimine gitmekte, bunun 15.000'i özel sektöre devredilmektedir. Alman Silahlı Kuvvetleri küçülmeye çok önceden başlamıştı. Bugün insan mevcudu 206.000'e indi ve 2017'e kadar 170.000 kişiye düşürülecektir. AB içindeki pek çok ülkenin askeri gücü modası geçmiş ve yeni güvenlik ortamının gerektirdiği görevlere uygun olmayan teçhizatla donatılmıştır. Polonya ciddi modernizasyon faaliyetlerine ve Irak tecrübesine rağmen etkili bir çokuluslu harekât kabiliyeti için büyük yatırımlara ihtiyaç duymaktadır. Macaristan ve Slovakya ise büyük bir ordu için masraf yapmaktansa teritoryal savunmaya odaklanmaktadır.

Reform Çalışmaları ve Askerlerin Morali

Modernizasyon sürecindeki tüm ordularda siviller ve askerler arasındaki açık ve örtülü kriz devam etmektedir. Sivillerin gittikçe askerlerin işlerine müdahil olma merakı kadar, generallerin terfi beklentisi ile pek çok şeye ses çıkarmamaları da ordu içindeki gerilimi artırmaktadır. Amerikalı politikacılar Irak'ta savaşın kaybedildiğini komuta kademesindeki generallerinden değil emekli askerlerden öğrendiler. Bütçe kartı her zaman politikacıların askerlere karşı en önemli silah olmaktadır. Yeterli bütçe tahsis edilmeyen kuvvetlerin bugün ABD'de de olduğu gibi gerçek bir kriz esnasında aşırı istekler ile ortaya çıkması veya göreve gönülsüz olması riski ortaya çıkmaktadır. Öte yandan ordunun küçülmesi ve yeni teknolojiye dayalı bir yapıya kavuşması pek çok reform çalışmasını da gündeme getirmektedir. Çünkü pahalı yüksek teknolojinin kullanıldığı bir orduda, bilgi ve tecrübenin muhafaza edilmesi için profesyonelliğe ihtiyaç vardır. Bilgi teknolojisine dayalı silah ve teçhizatı acemi asker sistemi ile idame ettirmeniz büyük bir israftır. Yazılım teknolojisi gibi teknik uzmanlık alanlarında istihdam edilebilecek kişilerin iyi maaşlı ve özgür çalışma ortamını seçmesi pek çok ordunun eleman teminini zorlaştırmaktadır. Ülkelerin savunma reform çalışmaları; etkinliği koruyacak yeterlilikte azaltılmış askeri birlik muhafaza etmeyi, insan gücünü azaltırken bir ön tedbir olarak seferberlik potansiyelini artırmayı, silahlı kuvvetlerin kullanım potansiyelini daha etkin hale getirmeyi, zorunlu askerlikten profesyonelliğe geçişi, uluslararası işbirliği ve karşılıklı kullanılabilirliğin geliştirilmesini öngörmektedir.

AB içinde sadece İngiltere, Fransa, İrlanda, İspanya ve Hollanda profesyonel orduya sahiptir. Hala zorunlu asker uygulaması yapan pek çok ülkenin silahlı kuvvetleri ise kolektif savunma veya zorlu barışı koruma görevlerine uygun değildir. ABD ve İngiltere, orduda gönüllük formatını yeniden yapılandırmaktadır. Ordu küçülürken ihtiyat birlikleri önem kazanmaktadır. Ordular acemi asker kaynaklarının geliştirmek için yollar aramakta, sivillerin ve kadınların ordudaki oranı artmaktadır. Öte yandan profesyonel askerlerin morali oldukça düşüktür. ABD'de gittikçe azalan maaşlar ve kaybedilen sosyal imkânlar orduya olan ilgiyi de azaltmaktadır. Paris'teki lojmanlarını ve imkânlarını kaybeden Fransız subayları kadar İngiliz ve Alman ordularında işlerine son verilen pek çok asker vefasızlıktan şikâyetçidir. Ordunun yetenekli subayları da sivil hayatın olanaklarına daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. Bilgi teknolojilerindeki gelişme ile askeri gelişmelerin televizyon, basın

veya internet vasıtası ile daha görünür hale gelmesi genç subayların komutasında ve hiyerarşide sorunların artmasına, komuta ve kontrolün gittikçe daha merkezi haline gelmesine ve bozucu propaganda gayretleri için hassasiyete yol açmaktadır. Öte yandan orduyu tercih edenler ise artık milliyetçi idealler için değil 'ben' faktörlü bir yarar umarak gönüllü olacaklardır. Ordu mensubu olmak; kariyer, para, tatmin, sosyal statü sağlamak için tercih edilecektir.

Amerikan Ordusunda Mikroyönetim Sorunu

Dünya orduları 20. yüzyılın son çeyreğine kadar az çok aynı silah ve mühimmatı kullanırdı. 21. yüzyıl savunma alanında üç ana gelişme ile başlamaktadır; imha veya yok etme özelliğinin evrimi, benzeri olmayan platformların ortaya çıkışı ve askeri teknolojide daha büyük sistemlerin yaratılması. Artık basit yüksek patlayıcı mühimmatın devri geçmiş, çok başlıklı ve hedefine göre (tank, köprü vb.) ayarlanmış mühimmat taşıyan füzeler ortaya çıkmıştır. Diğer yandan karadan karaya sistemlerin modası geçmiş, deniz altı ve üstünde, hava ve uzayda platform kullanımı başlamıştır. Üçüncü askeri evrim ise karmaşık askeri sistemlerin ortaya çıkışıdır. Ağ sistemi dahilinde sensörler, komuta ve kontrol merkezleri ve silah sistemleri entegre edilmiştir. Savaş alanında her şey bilgisayarlaşmaya ve hızlı bir iletişim sistemi ile birbirine bağlanmaya başlamıştır. 21. yüzyılda artık hiyerarşi değil 'ağ' kurgusu öne çıkmıştır. Dijital haritalar yolu ile ağ kullanılarak tüm birimlerin tek erden yukarıya doğru entegre olmasını sağlayacak bir internet geliştirilmiştir. Yeni nesil iletişim teknolojisinin gelişmesi ile harekât alanındaki asker ile en üstteki komutan arasında doğrudan hem de görüntülü iletişim imkânı ortaya çıktı. Generaller artık cephede olmadan askerlerini yönetebilme imkânına kavuşurken, bu gelişmeler komutanın merkezileşmesi yanında 'mikroyönetim' gibi eğilimler doğurdu. Ağ merkezli savaş konseptinin ürünü olan şemsiye sistemde gerçek zamanlı olarak her dost asker, tank, uçak ve geminin konumunu bilmekte, onları dijital bir harita üzerinde izlemekte ve istihbarattan alınan bilgilerle düşmanın yerini de işaretlemektedir. Bu sistem savaş alanının üstüne yayılan insansız hava araçlarından alınan videolar ile takviye edilmektedir.

Ağ irtibatlarının ve insansız sistemlerin kombinasyonu bizi savaş alanından uzaya kadar pek çok boşluğu görecektir ve komuta edecek modern liderler gerektirecektir. Yeni gözetleme sistemleri ile komutanlar cephedeki asker ile aynı resmi veya ayak izini görecektir ve ateş edip etmemeye karar vereceklerdir. Bu yeni komutana "stratejik onbaşı" adı da verilmektedir. 20 yaşında onbaşı artık 40 yaşında bir albay gibi hava harekâtı isteyebilir. Teknoloji artık üst rütbelileri gerçek savaş alanından çıkmasına yardım ederken gerçek zamanlı savaşa daha çok angaje olmasına da yardım etmektedir. Bu olgu gelecekte "çekirdek liderlik" tartışmasını da getirecektir. Irak'ta bir topçu tabur komutanı gerçek bir savaş esnasında bir orgeneralden başlayarak 12 generalin sisteme müdahil olmasından şikâyet etmişti. Bir özel kuvvetler yüzbaşı ise bir tuğgeneralin müdahalesi yüzünden bir teröristi elinden kaçırdığını söyledi. Bağdat'tan sisteme dâhil olan bu tuğgeneral sadece yüzbaşının timinin değil askerlerin de tek tek nerede durması gerektiğini söylemişti. Özetle yeni teknolojiler stratejik seviyedeki komutanlara taktik kararlar verme imkânı sağlamaktadır ama yüzbaşılar, binbaşılar, albaylar zincirin dışına atılmaktadır. Bu komuta yapısına "Süper Kâse" etkisi adı da verilmektedir. Hayatlarını genellikle eğitim alanlarında geçirip şimdi karargâhta olan dört yıldızlı generaller savaş tecrübelerini kullanma ve eski günlerine dönme imkânı bulmaktadır. Dolayısıyla kendilerine kariyer sağlayan bu oyunu kaçırmak istememektedirler. Bu keyifli oyuna

Washington'dan drone'ları idare ederek Afganistan, Pakistan ve Yemen'de masum insanları öldüren CIA'nın Terörle Mücadele Merkezi de dahil oldu.

Avrupa'da Post-Modern Ordu Kaygısı

Yeni güvenlik ortamında bölgesel ve sivil savaşlar, insani yardım operasyonları, barışı koruma harekâtı, terör ile mücadele gibi görevler öne çıkarken bugünün silahlı kuvvetlerinin de geçmişe göre daha mobil ve esnek olma ihtiyacı ortaya çıktı. İçinde bulunduğumuz dönemde uluslararası ilişkiler grameri yeniden yazılıyor ve yeni bir dünya düzeninin alt yapısı hazırlanıyor. Bu kurgu insan ve toplumu merkeze alan bir yapıyı hedeflemektedir. Yeni dünyada ilişkiler artık başbakanlar üzerinden değil, sosyal ağlar, mahkemeler, sivil toplum örgütleri üzerinden kurulacaktır. Post-modern ordu ya da orduların post-modern özellikleri 1990'lar boyunca tartışıldı. İdealist yani evrenselci olmaktan utanmayan yeni bir asker tipi çizilmektedir. Post-modern ordu için açıklanan gerekçeler şunlardır;

- Yapısal ve kültürel olarak sivil ve askerlerin çalıştığı yapıların gittikçe birbiri ile iç içe geçmesi.

- Silahlı kuvvetlerin çeşitli kuvvet, rütbe ve görev alanı (muharip, lojistik) farklılıklarının gittikçe azalması yani kuvvet, rütbe ve görevlerin birbirine yaklaşması.

- Savaş ve diğer askeri görevlerin artık askerlerin geleneksel işi olmaktan çıkmaya başlaması, bu işlere ordu dışından yeni aktörlerin katılması.

- Artık askeri güçlerin milli işlerin dışında kullanılması yani görevlerinin uluslararasılaşması, görev ve yetkilerini uluslararası kurumlar aracılığı ile alması.

- Silahlı kuvvetlerin kendisinin uluslararasılaşması yani pek çok Avrupa ülkesinde olduğu gibi barış dönemi teşkilatında bile çeşitli ülkelerden unsurların bir araya gelmesi.

Post-modern ordunun öncelikli işi krizleri önleme, müdahale ve düzeni restore etmek olacak, caydırıcılık ve geleneksel muharip görevler ikinci plana itilecektir. Savaşların hedefi düşman yenmek ya da yok etmek değil, davranışlarını durdurmak ve bir daha yapmamak için doktrine etmektir. Askerler artık zafer peşinde değil, geniş ve kalıcı barış koşulları için, uygun koşulları yaratacak ve düşmanını buna entegre edecek bir görev anlayışında olacaktır. Profesyonel askere, temel dürtüleri olan ulus-devlet mantığına dayalı motivasyon ve moral değerleri kadar; insan hakları, soykırımı ve diğer gaddarlıkları önleme ve barışı korumaya yönelik kozmopolitan (milliyetsiz) bir algılama yerleştirilecek, askeri kahramanlık ve kozmopolitan anlayış arasında bir denge kurulacaktır. Avrupa'nın bu tür bir ordu kurma hazırlığı şüphesiz onun post-modern ve kozmopolitan anlayışı ile bir ölçüde uyumdadır ama böyle bir ordu ile hiçbir savaşın kazanılamayacağı da aşikârdır. Avrupalıların niyeti de bir yandan kesin sonuçlu savaşlar için savaşçı nitelikleri ön planda olan klasik askerler, diğer yandan kriz yönetim operasyonları için daha pozitif tutumlu askerler yetiştirmektir. Daha çok kriz yönetim operasyonlarının; tarafların silahsızlandırılması veya savaş suçlularının yakalanması gibi askeri görevleri için düşünülen post-modern ordu yerine, bu görevin paramiliter polis görevlerine bırakılması daha akılcı olacaktır. Avrupa Birliği'ne uyum reformları adı altında ordunun sivil kontrolü, jandarmanın kaldırılması ve sınırların polisler tarafından korunması gibi dayatmalar bu post-modern saçmalığın Türkiye'ye olan yansımalarıdır.

Sonuç

İnsanların göçebeliğe son verip, yerleşik düzene geçmelerinden beri sürekli ve düzenli orduların kurulması önem kazanmıştır. 20. yüzyıl boyunca teknolojik gelişmelere paralel olarak siyasi amaçlar peşinde ulusal seferberlik sistemine dayalı ordular ile hedef ülkeyi kayıtsız şartsız teslim olmayı hedefleyen topyekûn savaşlar temel savunma anlayışı idi. 20. yüzyılda ikisi dünya savaşı olmak üzere meydana gelen savaş ve çatışmalarda yaklaşık 50 milyon kişi öldü. Soğuk Savaş ile birlikte savaş anlayışında önemli bir değişim oldu ve büyük güçler kendi arasında doğrudan bir savaş riskinden uzak durmaktadır. Artık kütleli ordulara ihtiyaç olmadığı düşünülmekle beraber birçok ülke hala sayıca büyük ordular elinde bulundurmaya zorundadır. Bir ülke varlığını ancak kendi içinden çıkaracağı insan unsurunun kullanacağı savaş silah, araç ve gereçleriyle koruyabilir. Her devletin kendine ait bir var oluş nedeni vardır. Devletin, ulusal varlığı güven içinde bulundurması ancak aktif bir silahlı gücün elde bulundurulmasıyla mümkündür. İçinde bulunduğumuz çağ; niteliğin niceliğe tercih edildiği, savaşın bilgisayarlaştığı, ticari teknolojilerin savunma için rolünün arttığı bir dönemdir. Teknolojik üstünlükleri olan, uygun silah ve araçlarla donatılmış ve sistemler dahilinde entegre olmuş, iyi eğitilmiş birlikler devrindeyiz. Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin savaşın asli unsuru ve en güçlü silah her zaman insandır. O yüzden öncelikle iyi eğitilmiş, profesyonel askere yatırım yapılmalı, morali yüksek tutulmalıdır. Moralin yüksek olması ise halinden memnun, geleceğinden emin olmaktır.

Türkiye'ye ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne gelince durum hiç de iç açıcı değildir. Son yıllarda Türk Silahlı Kuvvetleri üzerinde oynanan oyunları, bunun ordumuz üzerinde yarattığı travma ve moral bozukluğunu bir kenara bırakalım. 1990 yılından beri yapılan küçülme ve modernizasyon çalışmaları TSK.ni silah ve malzeme çöplüğüne döndürdü. Sözde küçüldük ama hala Edirne'den Hakkâri'ye kadar her yer asker dolu. Son 25 yılda özellikle terörle mücadelede cari ihtiyaçlara yönelik olarak dünyanın hemen her ülkesinden alınmış, belirli bir konseptin parçası ve bütünleyicisi olmayan çeşitli silah ve teknolojiler idame ettirmeye çalışılmaktadır. Suriye'nin uyduruk helikopterini düşürmek için bile füzemiz olmadığını anlayınca Çin'den füze almaya kalktık. Silahlı Kuvvetlerin ihtiyaçları kadar personel sorunları da had safhadadır. Genç subaylarımız bir an önce sivil sektöre geçmek için arayış içindedir. Üst rütbelilerimizin çoğu kadrosuzluk nedeni ile bilgi ve tecrübesini hafife alan yerlerde istihdam edilmektedir. Astsubaylarımızın hele emekli olanlarının maddi durumu hiç iyi değildir. Kısa dönem askerlik yukarıda bahsettiğimiz profesyonelleşme ihtiyacını yok sayan, hükümetin seçim yatırımına hizmet etmekten başka bir amacı olmayan popülist bir uygulamadır. En önemli sorunumuz silahlı kuvvetlerimizin nasıl kullanılacağı ile ilgili temel ve geçerli bir konseptimizin olmamasıdır. Olanlar daha çok taklit ve kırtasiye amaçlıdır. Her alanda olduğu gibi savunma konularında da Batılı gibi düşünmeye çalışıp, Arabesk işler yapmaktayız. Askerlerimizi bugünün ve geleceğin şartlarına hazırlayacak ve moralini yüksek tutacak rasyonel ve ulusal stratejilere ihtiyacımız var. Unutmayalım, strateji sanattır, başkasından ödünç alınmaz.

Doç.Dr. Sait YILMAZ